

УДК 338.124:658.15

ТЕНДЕНЦІЇ БАНКРУТСТВА ТА НАПРЯМИ ФІНАНСОВОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ірина Лащик; Ангеліна Жвалюк

Національний університет «Львівська політехніка», Львів, Україна

Резюме. В умовах війни, коли підприємства стикаються з надзвичайними викликами та несприятливими економічними умовами, фінансове оздоровлення стає важливішим завданням, ніж будь-коли раніше. Військові конфлікти можуть призводити до значного зниження виробничої активності, зростання вартості ресурсів та підвищення ризиків для бізнесу. У цьому важкому контексті фінансове оздоровлення стає ключовим інструментом для забезпечення виживання та подальшого розвитку підприємств. Цілеспрямоване управління фінансами та вчасне виявлення проблем може визначити успіх або невдачу у подоланні економічних труднощів. У науковій статті охарактеризовано сутність поняття «фінансове оздоровлення підприємства» та виокремлено основні аспекти, які підкреслюють актуальність і важливість даного процесу. На основі опрацювання статистичних джерел, досліджено, виокремлено та охарактеризовано чинники, які найчастіше призводять до порушення справи про банкрутство вітчизняних підприємств. Найбільш вагомими серед таких чинників було виокремлено такі, як: економічні проблеми; втрати та руйнування; підвищення страхових ризиків; ринкові обмеження; невідповідність значень основних показників фінансового стану нормативним (рекомендованим); зменшення інвестиційних потоків та капіталу тощо. Проаналізовано та представлено у вигляді графічних інтерпретацій динаміку основних показників банкрутства (кількість підприємств, проти яких порушено справу про банкрутство, кількість підприємств, що перебувають у процесі фінансового оздоровлення, кількість підприємств, оголошених банкрутами); динаміку кількості релокалізованих у зв'язку з воєнним станом підприємств; динаміку показників фінансової стійкості та ділової активності вітчизняних підприємств в умовах війни. Досліджено, виокремлено та охарактеризовано перелік основних проблем, з якими зіткнулися вітчизняні підприємства з початком повномасштабного вторгнення. На основі проведених досліджень запропоновано кілька напрямів фінансового оздоровлення підприємств, до кожного з яких запропоновано перелік конкретних заходів. У вигляді графічної інтерпретації представлено послідовність здійснення фінансового оздоровлення, дотримання якого сприятиме його успішності, ефективності та результативності.

Ключові слова: підприємство, воєнний стан, банкрутство, чинники, фінансове оздоровлення, напрями, заходи.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.02.137

Отримано 15.01.2024

UDC: 338.124:658.1

TRENDS OF BANKRUPTCY AND DIRECTIONS OF FINANCIAL RECOVERY OF ENTERPRISES UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

Iryna lashchyk; Angelina Zhvalyuk

Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

Summary. In a time of war, when businesses face extraordinary challenges and adverse economic conditions, financial recovery becomes a more important task than ever before. Military conflicts can lead to a significant decrease in production activity, an increase in the cost of resources, and an increase in business risks. In this difficult context, financial recovery becomes a key tool to ensure the survival and further development of enterprises. Targeted financial management and timely identification of problems can

determine success or failure in overcoming economic difficulties. The scientific article describes the essence of the concept of «financial rehabilitation of the enterprise» and highlights the main aspects that emphasize the relevance and importance of this process. Based on statistical sources, we have researched, singled out, and characterized the factors that most often lead to the initiation of a bankruptcy case of domestic enterprises. Among such factors, the following were singled out as the most important: economic problems; loss and destruction; increase in insurance risks; market restrictions; inconsistency of the values of the main indicators of the financial condition with the normative (recommended); decrease in investment flows and capital, etc. Analyzed and presented in the form of graphical interpretations of the dynamics of the main indicators of bankruptcy (the number of enterprises against which a bankruptcy case was initiated, the number of enterprises in the process of financial recovery, the number of enterprises declared bankrupt); the dynamics of the number of enterprises relocated in connection with the state of war; the dynamics of indicators of financial stability and business activity of domestic enterprises in the conditions of war. A list of the main problems faced by domestic enterprises at the beginning of a full-scale invasion has been studied, highlighted, and characterized. Based on the conducted research, several areas of financial improvement of enterprises are proposed, for each of which a list of specific measures is proposed. In the form of a graphic interpretation, the sequence of implementation of financial improvement is presented, the observance of which will contribute to its success, efficiency, and effectiveness.

Key words: enterprise, martial law, bankruptcy, factors, financial recovery, directions, measures.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.02.137

Received 15.01.2024

Постановка проблеми. Фінансове оздоровлення підприємств в умовах воєнного стану залишається вкрай актуальним і важливим завданням. Воєнний стан супроводжується ризиками та труднощами, які можуть серйозно підірвати фінансову стійкість підприємств. Основними аспектами, які підкреслюють важливість фінансового оздоровлення в умовах воєнного конфлікту, є такі:

- забезпечення стабільності й виживання (воєнний стан може призвести до зниження попиту на товари та послуги, обмеження доступу до ринків, зменшення виробництва, тоді як фінансове оздоровлення допомагає підприємствам адаптуватися до зміни умов і зберегти стабільність);

- ефективне управління ресурсами: (в умовах воєнного стану ефективне управління фінансовими ресурсами стає критичним, оскільки підприємства повинні оптимізувати витрати, підтримувати ліквідність та забезпечувати ефективне використання капіталу);

- можливість отримання фінансування: (фінансове оздоровлення підприємств підвищує їхню можливість отримання фінансування в умовах економічної нестабільності, зокрема, компанії зі стійкішими фінансовими показниками мають більше шансів привернути інвесторів або отримати кредити);

- збереження робочих місць і соціальна відповідальність: (фінансове оздоровлення дозволяє підприємствам зберігати робочі місця та виконувати свої соціальні обов'язки. Умови воєнного конфлікту можуть призвести до зменшення зайнятості, а підтримання фінансового здоров'я підприємств допомагає запобігти масовим втратам робочих місць);

- розроблення (удосконалення) стратегічних планів розвитку: (фінансове оздоровлення включає розроблення резервних стратегій та планів дій для подолання кризових ситуацій, що виникають унаслідок воєнного конфлікту).

Загалом, фінансове оздоровлення в умовах воєнного стану є стратегічно важливим елементом для забезпечення виживання та стійкості підприємств у складних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні аспекти фінансового оздоровлення підприємств давно та досить широко досліджують вітчизняні науковці та економісти. Особливо варто відзначити напрацювання таких авторів, як: О. Терещенко, І. Бланк, Л. Лігоненко, Н. Брюховецька, А. Штангрет, М. Бондарчук,

О. Кузьмін, О. Мельник, І. Цигилик та інші. Найбільшу увагу в своїх працях автори приділяють дослідженню сутності фінансового оздоровлення підприємств, їх основних передумов та механізму здійснення. Ряд таких науковців, як І. Гречак, О. Меленюк, І. Парховський, І. Гребенюк присвячують свої наукові праці діагностиці кризового стану підприємств та оцінюванню ймовірності їх банкрутства. Найповніше та об'єктивніше, на нашу думку у науковій праці П. Панасюка описано процес оцінювання санаційної спроможності підприємств, результати якого суттєво впливають на стратегію фінансового оздоровлення. Проте, незважаючи на таку велику кількість праць, присвячених досліджуваній тематиці, окремі питання, що стосуються передумов, напрямів та конкретних заходів фінансового оздоровлення підприємств, які працюють в умовах воєнного стану та надзвичайно динамічного середовища господарювання, залишаються не вирішеними.

Метою дослідження є аналізування тенденцій банкрутства, а також виокремлення напрямів та заходів фінансового оздоровлення вітчизняних підприємств, які упродовж останніх двох років працюють в умовах воєнного стану.

Постановка завдання. Відповідно до сформульованої мети дослідження, можна виокремити такі першочергові завдання: виокремити найпоширеніші чинники банкрутства вітчизняних підприємств; охарактеризувати наслідки повномасштабного вторгнення росії на стан і тенденції діяльності вітчизняних підприємств; дослідити й охарактеризувати найпоширеніші проблеми, притаманні вітчизняним підприємствам в умовах війни; сформувати систему напрямів фінансового оздоровлення підприємств та заходів, що їм відповідають.

Виклад основного матеріалу. Умови воєнного стану можуть створювати серйозні труднощі для підприємств, а банкрутство може стати реальним ризиком. Ось деякі фактори, що можуть призводити до банкрутства підприємств в умова воєнного конфлікту:

- Економічні проблеми. Воєнний конфлікт може призводити до економічних труднощів, таких, як зменшення попиту, зниження ринків збуту, збільшення вартості ресурсів та зниження доступу до капіталу. Ці фактори можуть стати причинами фінансових проблем для підприємств.

- Втрати та руйнування. Воєнний конфлікт може призводити до фізичних руйнувань і втрат для підприємств, включаючи знищення інфраструктури, виробничих майданчиків та запасів. Відновлення після таких втрат може бути досить витратним та затяжним у часі.

- Збільшення ризиків і страхові витрати. В умовах воєнного конфлікту ризики для бізнесу значно зростають. Страхові витрати можуть підвищитися та, незважаючи на наявність страхового полісу, не всі ризики можуть бути покриті.

- Обмеження ринкового доступу. З введенням обмежень, контролю та перешкод на ринках, підприємства можуть втратити доступ до своїх звичних збутових шляхів, що призводить до зменшення обсягів продажів та прибутку.

- Поширення ризиків кредитної неплатоспроможності. Умови воєнного конфлікту можуть впливати на платоспроможність клієнтів та партнерів, що збільшує ризик неплатоспроможності й заборгованості.

- Зниження інвестицій та капіталу. В умовах невизначеності та ризику інвестори можуть утримуватися від вкладання грошей у підприємства, що призводить до зниження капіталу та інвестицій.

- Політичні та правові ризики. Зміни в політичному та правовому середовищі можуть виникати внаслідок воєнного конфлікту, що створює невизначеність та додаткові ризики для підприємств.

У перелічених вище умовах для підприємств важливо розробляти стратегії фінансового оздоровлення, адаптуватися до змін, раціоналізувати витрати й ефективно управляти ресурсами. Також важливим є розроблення резервних планів і диверсифікація ризиків для зменшення ймовірності фінансових труднощів та банкрутства.

За даними Міністерства Юстиції України за перші чотири місяці від початку повномасштабного вторгнення (24 лютого 2022 року) вітчизняними господарськими судами порушено 72 справи про банкрутство фізичних та юридичних осіб. З них 58 підприємств було оголошено банкрутами (37 – юридичних осіб, 21 – фізичних осіб). Стосовно інших господарюючих суб'єктів почато процедуру фінансового оздоровлення (санация). Динаміка порушення справ про банкрутство вітчизняних підприємств за період 2020–2023 роки представлена на рис. 1.

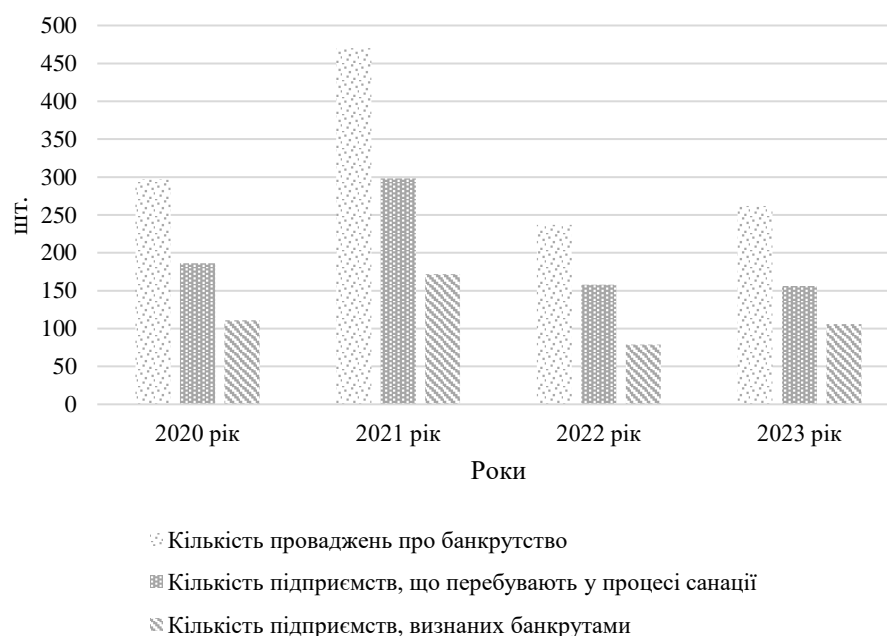

Рисунок 1. Графічна інтерпретація динаміки основних показників банкрутства за 2020–2023 роки

Джерело: сформовано авторами на основі [1–3].

Незважаючи на те, що динаміка показників покращується, кількість підприємств, що перебувають на межі банкрутства, необхідно скорочувати.

Основними кроками держави на підтримання бізнесу в умовах воєнного стану стало:

- спрощення вимог до оподаткування;
- запуск програми «Доступні кредити», які характеризуються зниженням відсоткових ставок за надані кредити;
- сприяння в релокації бізнесу.

Найбільше підприємств релокалізувалося із центральних та східних областей. Їх кількість представлена на рис. 2.

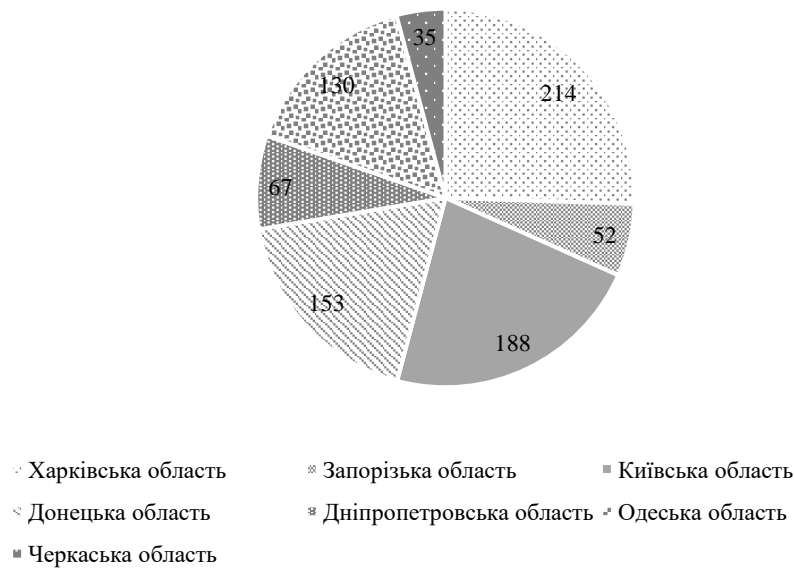

Рисунок 2. Динаміка кількості релокалізованих підприємств за період воєнного стану

Джерело: сформовано авторами на основі [1–3].

Перелік основних потреб, які виникають перед підприємствами, які релокалізувалися, та тих, що перебувають у прифронтових регіонах, представлені у табл. 1.

Таблиця 1. Перелік найбільш поширених потреб вітчизняних підприємств в умовах воєнного стану

Тип підприємств	Перелік основних потреб
Релокалізовані підприємства	Транспортування; виробничі площі; фінансові ресурси; релокація робочої сили; підрядники
Підприємства, наближені до лінії фронту	Відновлення комунікацій (критична інфраструктура); розмінування територій; кошти на відновлення діяльності (фінансові ресурси); робоча сила
Усі підприємства	Фінансові ресурси; нові підрядники; зниження рівня бюрократії; робоча сила (особливо чоловіки)

Джерело: сформовано авторами на основі [4–7].

Як бачимо із табл. 2, найпоширенішою проблемою для кожної групи підприємств є необхідність у забезпеченні фінансовими ресурсами. Проте наявність достатнього обсягу фінансових ресурсів не може гарантувати повної безпечності бізнесу в умовах війни, так як завжди існує загроза повного знищення чи пошкодження суб'єкта господарювання (фізичне знищення).

З початком повномасштабного вторгнення понад 150 підприємств (великих та середніх) зазнали повної руйнації. Діяльність таких підприємств переважно була сконцентрована у таких областях, як Київська, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська та Луганська.

Основні чинники, які вплинули на рівень фінансової стійкості середніх та малих підприємств в умовах воєнного стану та їх відсоткові значення відображені на рис. 3.

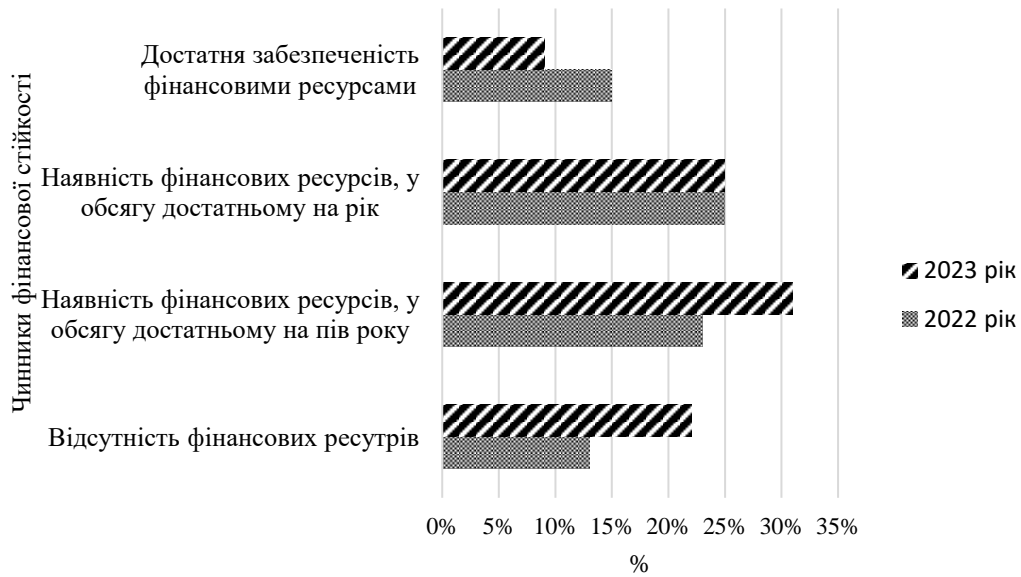

Рисунок 3. Чинники фінансової стійкості підприємств малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану

Джерело: сформовано авторами на основі [1–3].

Ділова активність підприємства також зазнала суттєвих змін з початком повномасштабного вторгнення у порівнянні з довоєнним періодом. Поділимо підприємства умовно на три групи. До першої групи віднесемо ту частину підприємств, які у порівнянні з довоєнним періодом продовжила роботу без суттєвих змін, інша частина здійснювала свою діяльність лише частково й остання група підприємств припинила свою діяльність повністю. Відсоткові значення, притаманні кожній із виокремлених груп підприємств графічно представлено на рис. 4.

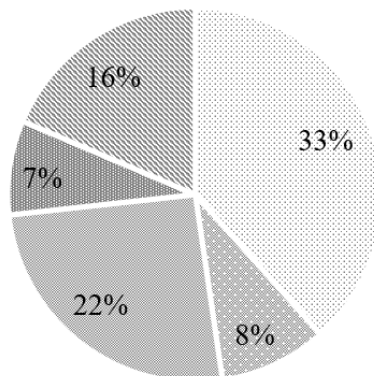

Рисунок 4. Стан діяльності підприємств малого та середнього бізнесу (ділової активності) у порівнянні з довоєнним періодом

Джерело: сформовано авторами на основі [3–7].

Щодо основних проблем, з якими зіштовхнулися вітчизняні підприємства (переважно західних, центральних та південних областей), то за рік війни найбільш вагомими стали такі (рис. 5):

- комунальні проблеми (електоропостачання, газопостачання, водопостачання) 33%;
- підвищення рівня небезпечності праці 8%;
- скорочення попиту на продукцію чи послуги 14%;
- зростання цін на сировину та матеріали 22%;
- логістичні проблеми 7%;
- дефіцит оборотних коштів 16%.

- ※ Комунальні проблеми (електоропостачання, газопостачання, водопостачання)
- Підвищення рівня небезпечності праці
- Скорочення попиту на продукцію чи послуги
- Зростання цін на сировину та матеріали
- Логістичні проблеми
- ※ Дефіцит оборотних коштів

Рисунок 5. Перелік проблем та відповідний їм % підприємств малого та середнього бізнесу, що склалися в діяльності у порівнянні з довоєнним періодом

Джерело: сформовано авторами на основі [3–6].

Як бачимо з рис. 5, найбільшою проблемою, яка постала перед малим та середнім бізнесом з початком упровадження воєнного стану, є проблеми комунального характеру. Наявність проаналізованих проблем та тенденцій змушують вітчизняні підприємства переходити на нові умови діяльності, враховуючи багато чинників, насамперед, зовнішнього середовища. Зокрема, тенденція діяльності підприємств в умовах сьогодення вимагають удосконалення механізму антикризового управління, першочергове місце в якому належить заходам фінансового оздоровлення.

Фінансове оздоровлення є процесом розроблення та реалізації заходів, спрямованих на подолання кризового стану та загрози банкрутства (приведення фактичних показників фінансового стану господарюючого суб'єкта до планових).

Процес фінансового оздоровлення, беззаперечно, характеризується певною кількістю етапів, які мають чітко визначену послідовність. Таку послідовність ми відобразили графічно на рис. 6.

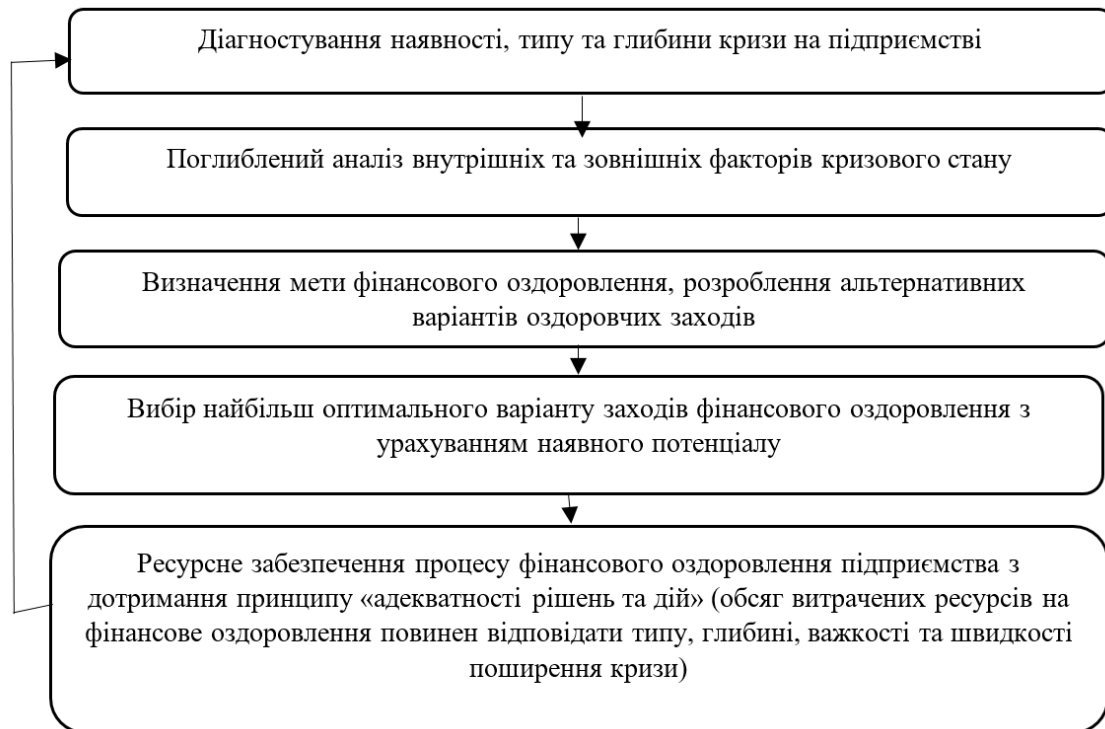

Рисунок 6. Графічна демонстрація процесу фінансового оздоровлення суб'єкта господарювання

Джерело: складено авторами.

Фінансове оздоровлення підприємства є ключовим елементом для забезпечення його стійкості, конкурентоспроможності та успішної діяльності в умовах ринкової конкурентної боротьби. Оздоровлення фінансів відіграє важливу роль у забезпеченні функціонування підприємства та досягненні його стратегічних цілей. Розглянемо деякі ключові аспекти сутності та необхідності фінансового оздоровлення підприємства:

- фінансове оздоровлення підприємства сприяє підвищенню ефективності використання фінансових та інших видів ресурсів;
- фінансове оздоровлення сприяє підвищенню готовності підприємства до ринкових викликів та різного роду ризиків;
- фінансове оздоровлення сприяє оптимізації витрат, збільшенню оборотних коштів, удосконаленню процесів управління запасами;
- ефективна політика фінансового оздоровлення дозволяє мінімізувати ризики, котрі пов'язані з нестачею коштів, низьким рівнем ліквідності та платоспроможності тощо.

Важливість фінансового оздоровлення підприємства в сучасних умовах можна обґрунтувати таким чином:

- фінансове оздоровлення спрямоване на забезпечення життєздатності підприємства;
- фінансове оздоровлення сприяє залученню інвестиційних ресурсів (підтримка інвесторів, банківських та інших фінансових установ);
- фінансове оздоровлення є передумовою розширення бізнесу та упровадження нових технологічних ресурсів;
- фінансове оздоровлення має на меті підвищення рівня гнучкості підприємства до змін ринкових та конкурентних умов (сприяє підвищенню конкурентоспроможності).

Детальніше напрями та конкретні заходи фінансового оздоровлення підприємства відображено на рис. 7.

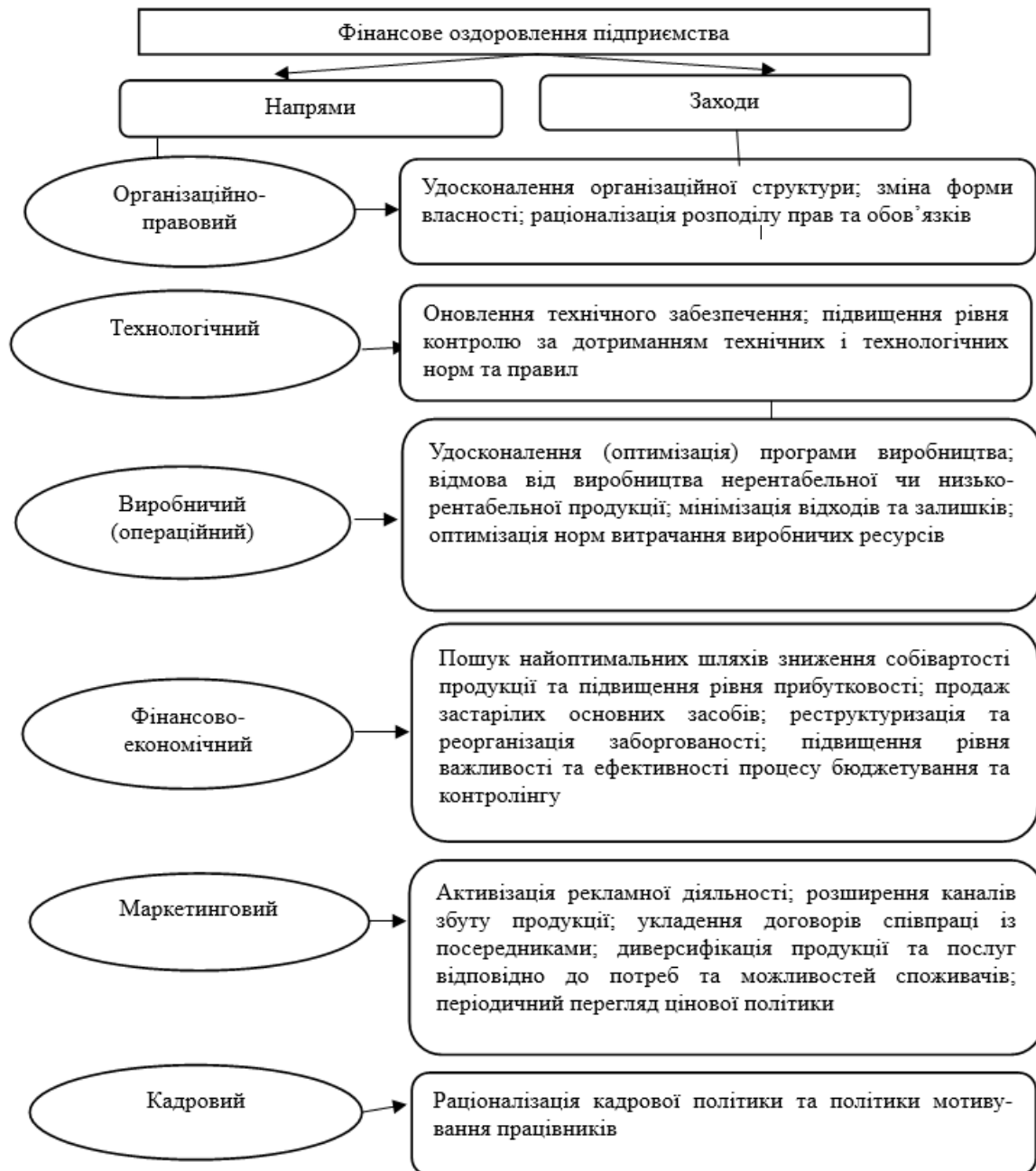

Рисунок 7. Графічна інтерпретація напрямів та заходів фінансового оздоровлення підприємства

Джерело: сформовано авторами.

Слід зауважити, що заходи фінансового оздоровлення підприємства також можуть бути різними за термінами реалізації, а саме оперативними та стратегічними. Період планування та реалізації таких заходів визначатиметься, насамперед, результатами діагностики поточного фінансового стану об'єкта дослідження.

Схематичне відображення очікуваних наслідків проведення оперативних чи стратегічних заходів фінансового оздоровлення підприємства відображено на рис. 8.

Рисунок 8. Графічне відображення очікуваних наслідків проведення оперативних чи стратегічних заходів фінансового оздоровлення підприємства

Джерело: сформовано авторами.

Перелік зазначених напрямів та заходів фінансового оздоровлення підприємства, що представлений вище, не є вичерпним, адже може бути суттєво доповнений, змінений чи розширений, урахувавши сферу, масштаби та географічне розташування суб'єкта господарювання.

Висновки. Фінансове оздоровлення підприємства є ключовим елементом для забезпечення його стійкості, конкурентоспроможності та успішної діяльності в умовах ринкової конкурентної боротьби. Оздоровлення фінансів відіграє важливу роль у забезпеченні функціонування підприємства та досягненні його стратегічних цілей. Провідне місце у процесі фінансового оздоровлення підприємства відіграє діагностика кризового стану та оцінювання ймовірності банкрутства останнього. Цей процес дозволяє вчасно виявити проблеми та недоліки у фінансовому стані підприємства і вжити необхідні заходи для їх вирішення. У науковій статті на основі використання статистичних джерел, проаналізовано тенденції (основні показники) діяльності вітчизняних підприємств (представників малого, середнього та великого бізнесу) та на їх основі виокремлено можливі напрями фінансового оздоровлення. До кожного напрямку запропоновано перелік конкретних заходів фінансового оздоровлення, які можуть бути змінені чи доповнені залежно від виду діяльності та локації суб'єкта господарювання.

Conclusions. The financial recovery of the enterprise is a key element to ensure its stability, competitiveness, and successful operation in the conditions of market competition. Improving finances plays an important role in ensuring the functioning of the enterprise and achieving its strategic goals. The leading place in the process of financial rehabilitation of the enterprise carries out diagnostics of the crisis state and assessment of the probability of bankruptcy of the latter. This process allows for timely detection of problems and shortcomings in the financial state of the enterprise and taking the necessary measures to solve them. In the scientific article based on the use of statistical sources, we analyzed the trends (main indicators) of the activities of domestic enterprises (representatives of small, medium, and large

businesses) and on their basis identified possible areas of financial recovery. For each area, a list of specific measures of financial improvement is proposed, which can be changed or supplemented depending on the type of activity and location of the business entity.

Список використаних джерел

1. Макроекономічний та монетарний огляд (січень–грудень 2022 року). Національний банк України URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/makroekonomichniy-ta-monetarniy-oglyad-veresen-2022-roku> (дата звернення: 10.12.2023).
2. Макроекономічний та монетарний огляд (січень–вересень 2023 року). Національний банк України URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/makroekonomichniy-ta-monetarniy-oglyad-veresen-2023-roku> (дата звернення: 10.12.2023).
3. Огляд інструментів підтримки бізнесу в період воєнного стану в Україні (грудень 2022). Національний інститут стратегічних досліджень, 2023. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/4794> (дата звернення: 17.12.2023).
4. Миронова Т. Вітчизняне підприємство в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. Економіка та суспільство. 2023. № 7. С. 27–32.
5. Рибалка П. Стратегія фінансового оздоровлення підприємства в умовах війни. Економіка та держава. 2023. № 1. С. 77–84.
6. Дикань В. Напрями та інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у воєнний час. Економіка та суспільство. 2022. № 38. С. 69–75.
7. Левицька О. Особливості фінансового оздоровлення підприємства. БізнесІнформ. 2023. № 1. С. 56–63.

References

1. Makroekonomichnyy ta monetarnyy ohlyad/sichen'-hruden' 2022 roku. Natsional'nyy bank Ukrayiny. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/makroekonomichniy-ta-monetarniy-oglyad-veresen-2022-roku> (accessed 10 December 2023).
2. Makroekonomichnyy ta monetarnyy ohlyad/sichen'-hruden' 2023 roku /Natsional'nyy bank Ukrayiny. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/makroekonomichniy-ta-monetarniy-oglyad-veresen-2023-roku>. (accessed: 10 December 2023).
3. Ohlyad instrumentiv pidtrymky biznesu v period voyennoho stanu v Ukrayini (hruden' 2022). Natsional'nyy instytut stratchichnykh doslidzhen'. Available at: <https://niss.gov.ua/en/node/4794> (accessed 17 December 2023).
4. Myronova T. (2023). Vitchyznyane pidpryyemstvo v umovakh voyennoho stanu: osnovni tendentsiyi ta metody pidtrymky [Domestic enterprise under martial law: main trends and methods of support.]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, no. 7, pp. 27–32. [In Ukrainian].
5. Rybalka P. (2023). Stratehiya finansovoho ozdorovlennya pidpryyemstva v umovakh viyny [The strategy of financial improvement of the enterprise in the conditions of war]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 1, pp. 77–84. [In Ukrainian].
6. Dykan' V. (2022). Napryamy ta instrumenty derzhavnoyi pidtrymky rozvytku maloho ta seredn'oho biznesu v Ukrayini u voyennyi chas [Directions and instruments of state support for the development of small and medium-sized businesses in Ukraine during wartime]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, no. 38, pp. 69–75. [In Ukrainian].
7. Levys'tka O. (2023). Osoblyvosti finansovoho ozdorovlennya pidpryyemstva [Peculiarities of financial improvement of the enterprise]. *BiznesInform*, no. 1, pp. 56–63. [In Ukrainian].